

Hasan Hüseyin Kargın

<https://orcid.org/0000-0002-7085-5261>

Dr. Ankara University, Institute of Social Sciences, Department of Philosophy and Religious Sciences, Türkiye, karginhasanhuseyin5@gmail.com

Atf Künyesi | Citation Info

Kargın, H. H. (2024). Platon'da Devlet ve Ahlak Felsefesi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11 (4), 4357-4369. <https://doi.org/10.46868/atdd.2025.843>

Platon'da Devlet ve Ahlak Felsefesi

Öz

Bu makalede Platon'un devlet (siyaset) anlayışı ile ahlak felsefesi arasındaki ilişki ele alınacaktır. Platon felsefesi bir bütün olarak göz önüne alındığında bir siyaset felsefesidir. Düşünürün amacı bireyin ve toplumun mutlu olması, düzenli ve huzurlu bir hayat yaşamasıdır. Birey ancak bir toplum içinde insan olma hasleti kazanabilir ve insanca yaşayabilir. O halde sağlıklı fertlerin yetişebilmesi sağlıklı toplumların varlığına bağlıdır. Bilgelerin yönetici olduğu, iş bölümünün gerçekleştiği, herkesin kabiliyetine göre bir meslek edindiği, elinden gelenin en iyisini yaparak mesleğini icra ettiği, çocukların iyi ve sağlam bir eğitim gördüğü, üstün zekalıların bilgelikle, bedensel güç ve cesaret sahiplerinin askerlikle, bu iki meziyetten yoksun olanların ise zanaat ve çiftçilikle uğraştığı bir toplumdur. Bu toplum liyakat esasına göre tanzim edildiğinden adil bir toplumdur. Platon'a göre adalet kişinin hakkettiğini almasıdır. Adil bir toplumda her şey yerli yerinde olduğundan kaosa ve ahlaki çürümüşlüğe yer yoktur. Devlet, üç veya en fazla beş bin kişilik topluluklardan meydana gelmeli, yapıyı sarsacak kalabalıklığa yer vermemelidir. Bilgelik, cesaret, ölçülülük ve adalet temel erdemlerdir.

Anahtar Kelimeler: Devlet, Ahlak, Eğitim, İyi İdeası, Toplum

State and Moral Philosophy in Plato

Abstract

In this article, the relationship between Plato's understanding of state (politics) and moral philosophy will be discussed. When Plato's philosophy is considered as a whole, it is a political philosophy. The aim of the thinker is for the individual and society to be happy and to live a regular and peaceful life. The individual can only gain the characteristic of being human in a society and live humanely. Therefore, the growth of healthy individuals depends on the existence of healthy societies. It

is a society in which the wise are the rulers, division of labour takes place, everyone acquires a profession according to his/her ability, performs his/her profession to the best of his/her ability, children receive a good and sound education, those with superior intelligence are engaged in wisdom, those with physical strength and courage are engaged in military service, and those who lack these two qualities are engaged in crafts and farming. Since this society is organised on the basis of merit, it is a just society. According to Plato, justice is getting what one deserves. Since everything is in its place in a just society, there is no room for chaos and moral decay. The state should consist of communities of three or at most five thousand people, and there should be no room for crowding that would shake the structure. Wisdom, courage, moderation and justice are the basic virtues.

Keywords: State, Morality, Education, Idea of Good, Society

Giriş

Platon (MÖ 427-347), felsefe tarihinin ilk sistem filozofudur. Varlık, bilgi, ahlak, siyaset, estetik gibi felsefenin temel alanlarına ilişkin fikirler öne sürmüştür. Düşünür, varlık, bilgi ve değeri birbiriyle bağlantılı ve birinin devamı kılınıştır. Platon'un evren tasavvuru teleolojik bir evren tasavvurudur ve kaynağında maddi olmayan bir gücün bulunduğu, var olan her şeyin bir işlev ya da amaçla bezenmiş olduğu organik bir varlık anlayışıdır (Cevizci, 2016, s.190). Bu amaç bireyin ve toplumun huzurlu bir şekilde yaşayacağı, mutlu olacağı, üst düzey ahlaki olgunluğa erişeceği adil bir devlet yönetimi, ideal bir siyaset felsefesidir. Atina, milattan önce beşinci asırda birçok politik krizle karşı karşıya gelmiş, Sparta ile yapılan savaşta bozguna uğramış ve bunun sonucu olarak çöküş başlamıştır. "Platon'a göre krizi yaratan şey, öncelikle yasa veya hukukun doğal ve geleneksel dini temellerini yitirmesi, insanların isteklerine bağlı olarak oluşturulacak şekilde salt uzlaşımına bağlı olduğuna inanılması olmuştur" (Cevizci, 2016, s.191). Platon'u siyaset felsefesine yönelten diğer bir unsur ise Atina kent devletinin demokrasi adı altında ehil olmayan ellerde oldukça kötü bir şekilde yönetilmesidir. Devlet, istila ve kolonileştirme mantığı içinde topraklarını genişletirken, adalete ve yurttaş haklarına aykırı davranışa yönelmiştir. "Platon'a göre bunun en önemli nedeni bilgisiz, duygusal yönden istikrarsız ve dar kafalı bir bencillik içerisinde olan çoğunluk tarafından yönetiliyor olmasıydı" (Cevizci, 2016, s.191). Adaleti tesis etmede mutlak anlamda başarısız olan polis (kent-devleti)'de yurttaşlar güce tapan, maddi imkanları elde etmek için her yolu kullanan, yalancı, hilekâr ve kibirli insanlar halini almıştı. Düşünürü göre kötü yönetilen bir devlet ancak kötü yurttaşlar yetiştirebilmekteydi. Böylesi kötü bir mekanizmayı ortadan kaldırmak, iyi bir devlet ve erdemli bireylerin yetişebilmesi ancak ideal devlet ile mümkündür. Bu devleti yöneten bilgisiz ve menfaatperest kalabalığın seçtiği laf ebesi siyasetçiler değil, ömrünü hakikati öğrenmeye ve erdemlice yaşama adanmış kimse olan filozoftur. Platon'un önerisi gayet açıktır

ya filozof kral olmalı ya da kral filozof olmalıdır. Platon külliyatı göz önüne alındığında en hacimli eserlerin siyaset felsefesiyle ilgili eserler olduğu görülür. *Devlet, Devlet Adamı, Yasalar* düşünürün siyaset felsefesi ile ilgili temel eserleridir. Platon'un hocası olan Sokrates'in haksız yere idam edilmesi, düşünürün felsefesinin merkezine siyaset felsefesini yerleştirmesine etki eden en önemli olaydır denebilir. Ruhsal düzeni sağlayan ahlak kuralları olduğu gibi, toplumsal düzeni sağlayan, adaleti cari hale getiren, liyakat esasına göre taksim edilmiş bir devlet olmalıdır. Bu makalenin yazılış amacı Platon'un siyaset anlayışı ile ahlak anlayışı arasındaki ilişkiyi ele almaktır. Makalemizin günümüzde tartışma konusu olan ahlak siyaset ilişkisine ve ahlaki olan ile yasal olan arasındaki ayrıma, demokrasinin sıhhatine, adalet ve eşitlik gibi ilkelerin daha iyi anlaşılmasına katkı yapacağına şüphe yoktur.

1. Ahlak Felsefesi

Platon'un ahlak anlayışı mutluluk ahlakıdır. Asıl olan, yüce olan, değerli olan *psukhe* (ruh) olduğundan insan ruhuna değer vermelidir. Beden ruhun mezarıdır ve ruhu kötülöklere, aşağı işlere, şehvet kirine bulaştırır. İnsan, bedensel hazları dizginlemeli, heyecanını ve şehvetini denetim altına almalıdır. Ahlaki fail ve bir yurttaş olarak insanın varacağı nihai hal mutluluktur. Ruhun olması gerektiği gibi olduğu, gerçek bir huzura eriştiği, mutlak bir memnuniyet hali içinde bulunduğu bu durum ya da yaşantı *eudaimonia* (mutluluk) halidir (Cevizci, 2014, s.140). Platon'un idealar teorisi, tüm felsefesinin merkezinde yer almaktadır. İdealar teorisini kavramak ahlak, ruh, iyi, erdem, din, dindarlık, devlet, devlet adamlığı, devlet yönetimi, eğitim ve öğretim gibi konulardaki görüşlerine hâkim olmak demektir (Dürüşken, 2020, s. 186). İdealar varlığı varlık yapan bütün yüklemelere önceden sahiptir; bu yüzden birdir, değişmezdir, ezelidir, ebedidir, yok olanla hiçbir şekilde karışmamıştır, harekete bağımlı değildir, dolayısıyla yok olmaya da. Yani zamana bağılı değildir ne olmuştur ne olacaktır ne de yok olacaktır. O hep vardır, olandır, olacak olandır; mutlak olarak kayıtsız şartsız vardır. Şeylerin varlığıysa ikinci derecede, zamana bağılı ve noksan olduğundan ideaların varlığı üzerine kurulmuş ve idealardan pay almış olarak vardır (Dürüşken, 2020, s.187). İşte Platon bu yüzden gerçekliği, duyularla algılanan şeylerin dünyası ile doğru, tam, kusursuz ve yetkin varlık olan ideaların dünyası olmak üzere ikiye ayırmıştır: O halde ideaların varlığı aşağıdakileri bilmek için şarttır:

- 1) Şeyleri olduğu gibi (neyse öyle) bilmek için.
- 2) Varolan ve varolmayan (yani gerçek anlamda var olmayan) bu şeylerin olabileceğini bilmek için.
- 3) Şeylerin olmasının ve olmayı durdurmasının nasıl mümkün olduğunu anlamak için.

- 4) Varlığın tekliğini (biricikliğinin) şeylerin çokluğuyla bir aradalığının (uyumunun) nasıl mümkün olduğunu anlamak için (Dürüşken, 2020, s. 187).

İnsan ruhlar alemindeyken idealar alemini görmüştür. Orayı temaşa etmiştir. Dünyaya düştüğünde beden denen bir tabuta mahkûm olmuş, beden in eza ve cefasına katlanmak zorunda kalmıştır. Beden sadece kendi hazlarını arzuladığından, ruhu köreltmış, onun asil yapısını kirletmiş, idealar aleminde gördüğü iyi ideasını unutturmaya başlamıştır. Platon'a göre bilgi iyi ideasının bilgisidir ve onu insan görmüş ve yaşayarak temaşa etmiştir. Bilgi öğrenilemez ve öğretilemez. Çünkü bilgi insanın ruhunda vardır, orayı görmüştür, o durumu yaşamıştır, iyi ideasının bilgisi ruhuna kazanmıştır. Şimdi insana düşen görev beden in tasallutundan kurtulup kendinde varolan bilgiyi "hatırlamalı"dır. Bilmek hatırlamaktır. Bilgi erdemdir.

Platon'a göre ruh üç bölüme ayrılır:

a. İştahla ilgili maddi bölüm:

Beden in ihtiyaçlarına bağlı olan ve bedensel arzuların, tutkuların, vs. doğrultusundaki bölümdür. Tek işi sevmek, acıkmak ve susamaktır; doymak bilmez ve sürekli haz almak ister. Midede yer alır (Dürüşken, 2020, s. 191).

b. Heyecanlarla ilgili bölüm:

Dürtüler, heyecanlar ve duygulara bağlı olan bölümdür. Ruhun her türlü heyecanla kıpır kıpır olduğu, kâh kızdığı, kâh sevindiği, kâh coştığı vs. yerdir. Yürekte yer alır (Dürüşken, 2020, s.191).

c. Akılla ilgili bölüm:

İdeaların ve aklın buyruklarına göre davranan iradenin bilgisine ermemizi sağlayan bölümdür. Başka deyişle ruhun Tanrısal bölümüdür. İnsanın akılla kavradığı her şeyle bağlantılıdır. Asıl amacı ruhun heyecanlarına gem vurmak ve onu yeniden idealarına kavuşturmadır. Kafada yer alır (Dürüşken, 2020, s.191).

Üç İnsan Tipi

a. Haz Seven İnsan

Bu insan tipi, bedensel hazza düşkündür. Haz üzerine yoğunlaşır. En büyük aşkı kişisel çıkar ve menfaatidir. Bu insan tipinde, erdem, ahlak ve yüce değerler bulunmaz.

b. Şeref, Ün Seven İnsan

Bu insan tipinin aşkı şan, şeref, ün ve toplumsal kabuldür. Sayılıp sevilme, itibar görme, bir yere yönetici olma gibi hasletlere tutkundur.

c. **Bilgi, Bilgelik Seven İnsan**

Bu insan tipi bilgiye, bilgeliğe değer verir. Aklı kullanmayı, ruhun şehvi ve heyecanlı kısmına hükmetmeyi sever. Her şeyi akıl ve bilgi ölçüsünde değerlendirir. Öğrenme arzusu ve erdemli davranışı sever. Yüksek değerler bu insan tipine uygundur.

Dört Temel Erdem

Platon'un ahlak öğretisi ile ruhun üç parçalı yapısı arasında birebir ilişki vardır. Ruhun her üç bölümünün idare edilmesi, birbiriyle uyumlu olması gerekir. Platon ruhun ahengine ruhsal yetkinlik adını verir. Ruhun üç parçasına ve dördüncü unsur olan uyuma karşılık gelecek şekilde ortaya çıkan erdemler:

a) **Ölçülülük**

Platon, özdenetimi organizmanın her bir parçasının bütünü iyiliği adına denetlenmesi, tüm ihtiyaçların uyumlu bir biçimde karşılanması, her ihtiyacın hakkını tam olarak verme olarak tanımlar. İnsanın kendi üzerindeki egemenliği olarak ölçülülük için gerek duyulan tek şey bilgelik, iyiye ve kötüye ilişkin bilgidir. Çünkü insan, kendisi üzerinde tam bir denetimi ve hakimiyeti, kendisinin ne olduğunu, hayata geçirilmek ve tatmin edilmek durumunda olan en temel ihtiyaçlarının, arzularının ve yeteneklerinin neler olduğunu bildiği takdirde ancak, kurabilir (Cevizci, 2016, s. 143-144).

b) **Cesaret**

Platon, cesareti bir bilgi formu olarak görür. Düşünürü göre cesaret başboş bir kahramanlık, anlamsız bir atılganlık ve cüretkarlık, her tehlikeyi düşüncesizce göğüsleme olmayıp, neden korkulup neden korkulmayacağına, neyin göğüslenmeye değer olup, neden kaçınmanın iyi olacağına ilişkin bilgiden başka bir şey değildir (Cevizci, 2016, s.143).

c) **Bilgelik**

Platon'un temel erdemlerinden biridir. Düşünürün entellektüelist etiğinde erdemi bilgiye eşitlemiş veya tek tek her erdemi bir bilgi formu olarak tanımlamıştı. Buna göre en temel erdem, *phronesis* olarak geçen bilgeliktir. Ve bu bilgi esas itibarıyla iyiye ve kötüye, neyin gerçekten iyi ve neyin gerçekten kötü olduğuna dair bilgidir. Layıkıyla yaşanacak bir hayatın temelinde bulunduğu için herkes tarafından kazanılması gereken bir bilgidir. Erdem olan bilgi ikinci olarak insanın kendisine, kendi gerçek benliğine, kendisini meydana getiren şeye ilişkin bir bilgidir. Düşünürü göre kişinin kendisini bilmesi, *psukhe*'nin kendisinin gerçek benliği olduğunu görmesi, aynı anda hem entelektüel ve hem de moral bir kavrayışa işaret eder. Çünkü o, beden değil, de *psukhe*'nin, doğası gereği yönetici güç, düzenleyici öge olduğunun bilinmesi anlamına gelir (Cevizci, 2016, s. 142).

d) Adalet

Platon'a göre adalet bir bilgidir, iyi ideasının bilgisidir ve en önemli ve en değerli bilgidir. Adalet, insanın kendi üzerine düşeni yerine getirmesi, kendisinin en iyi ve en uygun olan işi yapması, herkese hak ettiğini vermesidir. Bir insan bilgeliğe, yani neyin iyi neyin kötü olduğuna ve kendine ilişkin bilgiye sahip olmadıkça, nasıl olur da kendisine ait, kendisinin bir parçası olan şeyi, en uygun olan işi yapabilir? (Cevizci, 2016, s.144). Platon'un *Devlet* adlı diyalogunun ana teması adalettir (Devlet, 331, 332-, 339-340- 351-352). Platon, ideal devlet nazariyesi ile geleneksel erdem olarak anlaşılan ve iyilikle ilişkili olan adaletin iyi bir siyasi düzenin temeli olduğu ve bu nedenle herkesin çıkarına olduğu şeklindeki diyalogun ana tezini göstermek ister. Platon'a göre adalet, doğru anlaşıldığı takdirde, kentteki herhangi bir hizbin özel çıkarına değil, tüm siyasi topluluğun ortak iyiliğiyle ilgilidir ve herkesin yararınadır. Şehre bir birlik duygusu sağlar ve bu nedenle şehrin sağlığı için temel bir koşuldur. Platon: "Adaletsizlik iç savaşa, nefrete ve kavgaya neden olurken, adalet dostluk ve ortak amaç duygusu getirir" (Devlet, 351d) demektedir. Platon Devlet 358a'da:

"Sence adalet bunlardan hangisine girer? Bana kalırsa adalet, bunlardan en güzeline girer hem kendisi hem de verdiği sonuçlar iyi olan şey, mutlu olmak isteyen aradığı şeydir, adalet" demektedir.

2. Devlet (Siyaset) Felsefesi

Platon'un siyaset felsefesi incelendiğinde üç başlık göze çarpacaktır. a) Adalet kavramı, b) Filozof- kral yönetimi ve c) İdeal devlet. Hegel, her filozof kendi çağının çocuğudur, asla kendi döneminin dışına çıkamaz der. İlk sistem filozofu olan Platon da kendi çağının çocuğudur ve içinde yaşadığı toplumun çürümüşlüğü, demokrasi denen yönetimin adaletsiz uygulamaları, hocası Sokrates'in haksız yere idam edilmesi, rüşvet ve çıkarıcılığın ahlak halini alması, Sofistler denen bir grup insanın tam da böylesi yozlaşmış toplumda ortaya çıkıp, hakikatin bilinemeyeceğini, önemli olanın günlük hayatta başarı elde etmek, güzel ve etkili konuşmak olduğunu iddia etmeleri, Platon'u radikal sayılabilecek düşünceler geliştirmeye yöneltmiştir. Düşünür, mevcut örneklerinin dışında adalet temeli üzerine inşa edilmiş İdeal bir devletin imkanlarını araştırır (Devlet, 358b-c, 359, 367, 427-428). Devlet adlı diyalog adaletini ne olduğundan başlayarak eğitim ve iş bölümüne varıncaya dek devlet kurumunun tüm organlarını analiz eder. Platon'un Devlet'te mükemmel bir adalet anlayışının sorgulanmasının arka planında onun kurmak istediği mükemmel siyasal sistem arayışı yatmaktadır. Platon'un adaletin anlayışının iki kökeni vardır. İlki devlette yani siyasi adalet, ikincisi bireysel adalet yani ahlak ve kişisel yetkinlik. Siyaset adaleti gerçekleştirmenin yegâne yolu "filozof-kral"ın

iş başına geçmesi, kişisel adaletin yani güzel ahlakın tahakkuk etmesi için de aklın ruhun şehvet ve heyecan kısmına hükmetmesidir.

Platon'un bütün sistemini üzerine inşa ettiği temel kavram adalettir. Bu felsefede adalet bilgeliği, cesareti ve ölçülülüğü temsil eder. Platon, Devlet'te adaletin sadece borç ödeme, yalan söylememe, verilen sözü tutma davranışlarla ifade edilemeyeceğini, bunun sadece bir davranış kuralı olduğunu, adaletin doğru tanımı olarak kullanılamayacağını belirtmiştir. Adalet güçlülerin çıkarları değildir, adalet hak edenin hakkını almasıdır. Gerçek bir yönetici, denizdeki bir kaptan gibi, sadece kendi çıkarlarını değil, aynı zamanda sıradan insanların çıkarlarını da dikkate almalıdır. Çünkü sadece insanlar iyi yaşadığında ve ülke istikrarlı olabildiğinde, adalet tahakkuk edecektir. Adil düzen, ülkenin siyasi hayatının uyumlu, kontrol edilebilir ve düzenli bir şekilde işlemesidir. Bireylerin veya grupların hakları ancak adaletle hayata geçirilebilir. Platon'un siyasal adalet ile bireysel yani ruhi adalet anlayışı arasında birebir benzerlik vardır. Her ikisi de gerçek toplumda adaletin somutlaşmış halidir. Bireysel adalet siyasal adaletin özüdür ve bireysel adaletin genişlemiş halidir. Platon, devletin insanların ihtiyaçlarından doğduğuna inanır. Kişi yaşamak istiyorsa, yiyecek, giyecek, barınma ve ulaşım gibi farklı ihtiyaçlarını gidermelidir. İnsanın yeteneği sınırlı, fakat isteği sonsuzdur. Sınırlı olan bu yetenek ile tüm ihtiyaçlarını karşılayamaz. İnsanların yeteneklerinin sınırlılığı ve ihtiyaçların çeşitliliği karşılaştırıldığında zorunlu olarak iş bölümü ortaya çıkar (Devlet, 353, 433). İnsan toplumsal bir varlıktır. Hiç kimse tek başına yaşayamaz. İnsanlar hayatta kalma ve bir toplum meydana getirmek için bir araya gelirler. Her insanın toplumda farklı bir görevi vardır. Platon ideal devletini üç farklı toplumsal sınıfa ayırır:

a) Yöneticiler

Yöneticiler filozoflardan olmalıdır. Ya filozof kral olmalı ya da kral felsefe öğrenip filozof olmalıdır. Farklı seviyelerdeki farklı iş bölümleri nedeniyle, erdem ve nitelikler de farklılık arz etmektedir. Platon'a göre yöneticilerin ideal devlet adına siyasi kararlar almaları gerekmektedir. Bu nedenle yöneticilerin koruyuculardan ve üreticilerden daha yüksek bir bilgi ve ahlak anlayışına ihtiyaçları vardır. Bu sınıfın erdemi bilgeliktir. Yöneticiler bilge yani filozof olmalıdır.

b) Koruyucular

Koruyucular, yani askerler ülkeyi içerden gelebilecek tehditlere ve dışardan gelebilecek düşman saldırılarına karşı koruyan cesur insanlardır. Bu sınıfın erdemi cesarettir. Askerlerin mal, mülk ve sermaye biriktirmelerine izin verilmez. İyi ve sağlam bir eğitim verilmelidir. Tek amaçları devlet başkanı olan filozofun emirlerini yerine getirmek, üreticilerin canını ve malını

korumak, gerekirse devlet ve toplum için seve seve canını verebilmektir. Askerlere doğru ve sağlam eğitim verildiğinde tek düşünceleri devletin bekasını düşünmek, içerden ve dışardan gelebilecek her türlü tehlikeye karşı tedbir almaktır.

c) Üreticiler

Üreticiler, ruhun şehvet kısmına karşılık gelir. Yeme, içme, mal, mülk biriktirme, menfaatini düşünme bu sınıfın en belirgin özelliğidir. Üreticiler sivil insanlar olduklarından bunların hakkının yenmemesi, rahat ve özgür yaşayabilmeleri için ölçülü olmaları gerekir. Şehvetlerini dizginlemeli, isteklerini kontrol altında tutmalıdırlar. Ölçülülük, bu sınıfın erdemidir. Tüm toplumun var olabilmesi üreticilere bağlıdır. Çünkü üreticiler üretmezse ne devlet kalır ne de asker beslenebilir. Bu nedenle Platon *Devlet* diyalogunda üreticilere özel bir önem verir. Fakat üreticiler ideal devletin en az eğitilmiş ve arzularının peşinden koşan bir sınıf olarak görüldüğünden kargaşa çıkarmaya en müsait gruptur. Bu nedenle üreticiler yönetici sınıfa kesinlikle itaat etmeli, üretime konsantre olmalı ve para ve güç arzularını azaltmalıdır. Bu şekilde yöneticiler bilgelikle, yardımcılar cesaretle, üreticiler ise ölçülü davranışlarla toplum içinde yer alırlar. Platon, “bilgelik” yöneticilere, “cesaretin” koruyuculara, fakat “ölçülülüğün” tüm yurttaşlara ait bir erden olduğunu belirtir. Bu üç sınıf birbirini tamamladığında ve her biri görevini eksiksiz bir şekilde yerine getirdiğinde ideal devlette adalet meydana gelir ve mutluluk ortaya çıkar. İdeal devletin adaleti, bilgelik, cesaret ve ölçülülüğün uyumlu birlikteliğidir. İdeal devlette adaletin tahsisi ve kalıcılığı üç sınıfın kendi erden iklerine uygun davranmasıyla mümkündür. Her sınıf kendi üzerine düşeni yapmalı ve kendi sorumluluklarına sadık kalmalıdır. Platon, her insanın ruhunun derinliklerinde Tanrı vergisi bir akıl olduğuna, ancak göz kamaştırıcı insan yaşamının bu akli bulandıracağına ve uygunsuz arzular üreteceğine inanır. Bu nedenle insanlar, iyi ve kötüyü ayırt etme, adaleti anlama amacına ulaşmak için arzuya karşı akılla hareket etmeleri gerektiğini belirtir. Bu şekilde, herkes görevlerine sadık, sorumluluklarını eksiksiz yerine getirdiği sürece, sınıfsal kargaşa meydana gelmez ve ideal devlet her zaman istikrarlı olur ve bu istikralı düzeni muhafaza edebilir (*Devlet*, 554, 564).

d) Filozof-Kral

Platon’un siyaset düşüncesi, bilgelik erdeminin iktidarındır. Filozof, iyi ideasını bilen, iyi ideasına göre davranan, dünyanın gelip geçici hazlarına aldırış etmeyen, ruhsal yetkiliğe ulaşmış insandır. Platon, yalnızca felsefi bilgiye sahip olanların siyasi iktidara hâkim olabileceğine ve böylece tüm ülkeyi yönetebileceğine inanır. Dolayısıyla devlet iktidarını tesis etmek için yapılması gereken ilk şey ya iyi filozoflar yetiştirerek ve onları hükümdar yapmak

ya da mevcut yöneticilerin felsefi bilgeliği seven kişiler haline gelmesini sağlamaktır. Yani, yöneticiler aracılığıyla bilgelik ve gücü birleştirmektir ki bu da ülkenin adalete doğru ilerlemesi için gerekli bir yoldur. Filozof olmak için yöneticilerin sıradan insanlardan daha fazla şey öğrenmeleri, yeteneklerini sürekli geliştirmeleri gerekir ki üreticiler ve koruyucular isteyerek yardımcı olabilsinler. Filozof-kral, ülkeyi yönetmek için hem kendi kalitesini hem de halkın kalitesini yükseltmeye çalışır. Kendisi, ülkeyi iyi yönetme yeteneğini geliştirmeli, fiziksel egzersizler yapmalı, özgür sanatlara ilgi duymalıdır. Siyaset, edebiyat ve sanatın yanı sıra, yöneticilerin orduyu daha iyi yönetmek ve gerçeğin peşinden gitmek için aritmetik, geometri, astronomi, müzik ve diyalektik çalışmaları yoluyla bilgilerini artırmaları ve yeteneklerini geliştirmeleri gerekir. Buna ek olarak, filozof-kralın her zaman bilgeliği sevmesi önemlidir. Gözlerini hakikatten ayırmamaları ve hakikatin güzelliğini kalpleriyle anlayabilmeleri gerekir. Yani, olgunun içinden özü görebilmeli ve nesnenin gerçek doğasını keşfetmeye hevesli olmalıdırlar. Yöneticiler ancak bu şekilde gerçek bilgiye çok yönlü bir şekilde hâkim olabilir, hikmeti koruyabilir ve iyi ile kötünün, doğruluk ile yanlışlığın ayırıcısına varabilir (devlet, 431, 562). Platon, hakikati mağara metaforu ile anlatır. İdealar alemi mağaranın dışındaki gerçek güneş ve gerçek tabiattır. İyi ideası, aklın ışığı, doğrunun kendisidir. Mağarada boyunlarından ve burunlarından bağlı olan insanlar, eğitimsiz ve gerçeği bilmeyen halk kalabalığıdır. Halk, mağara duvarlarındaki gölgeleri gördüğünde bunun gerçek olduğunu düşünmektedir. Oysa hakikat aleminde idealar vardır ama onlar bunun farkında değildir. Ancak içinde yaşadığımız sahte dünyayı gerçek olarak görmektedirler. Platon'a göre bu sahte yani görünüşler aleminden kurtulup, gerçek aleme yani hakikat alemine ulaşırsak orada iyi ideasını temaşa edebileceğiz. Platon felsefenin insanları uyandırmak ve hakikate ulaştırmak olduğuna inanır. Filozof-kral, bilge yani hakikat ehli olarak devlet gücünü elinde tutar. Diğer insanlardan daha iyi ve daha kapsamlı bir eğitim aldığından, felsefi düşüncüyü geliştirme, adaleti siyasi faaliyetlere şiar edinme ve bilgiyi genel halka aktarma konusunda daha iyi bir yeteneğe sahiptir. Bir yandan, filozoflar öğrendiklerini siyasete uygulamak için uğraşırlar, diğer yandan farklı siyasi sorunları hakkaniyet ölçüsünde çözmeye çalışırlar. Filozof-kral, daima aklını kullandığından makul siyasi çözümler üretebilir ve kaliteli siyasi tavsiyelerde bulunabilir. Filozoflar, halkı aydınlatma ve kültürü yayma amacına ulaşmak için tartışma ve münazara gerçek bilgiyi öğretebilirler. Dolayısıyla, bir filozof yönetici olduğunda, halkı aydınlatabilir ve ülkeye siyasi yaşamda ve sosyal yaşamda hizmet edebilir. Filozof-kralın sahip olduğu siyasi gücün meşruiyetinin kaynağı bilgidir. Platon'a göre insanlar filozof-kralı bir model olarak görmeli ve ona itaat etmelidir (Devlet, 484b-d).

e) **Kötü Yönetimler**

Platon, Devlet'te yöneticisinin bir filozof olduğu devleti yetkin bir devlet, halkını da mutluluğu ermiş bir halk olarak niteler. Bu devlet vatandaşlarının tüm ihtiyaçlarını karşılar ve onları huzur içinde yaşatır. Bir de bunun tam zıddı olan kötülük, haksızlık ve esareti kendine şiar edinen siyasi rejimler vardır. Bunlar dört grupta ele alınır.

1) **Asker Devleti**

Platon'a göre askerlerin egemen olduğu bir düzeni benimseyen devlette her şeyin başında savaş ve savaşmak gelir, sonra da şan şöhrat ve onur elde etme hırısı. Dolayısıyla böyle bir devletin yöneticileri ve vatandaşları diğer bütün değerlerden rahatlıkla vazgeçmeye her an hazır nazırdır. Yukarıda maddeler halinde yazdıklarımızın kısa bir tahlilini sunarsak: "askeri yönetim" genellikle ülkenin temeli olarak ülkenin ordusu tarafından karakterize edilen, askeri onura büyük önem veren bir devlet modelidir. Bu nedenle "askeri yönetim" veya "onursal siyasi sistem" olarak adlandırılır. Bu yönetim biçimi eğitimi ve ülkenin zekâ havuzunu küçümser. Liyakatli yöneticiler değil, düşüncesiz insanları iş başına getirir. Bu sistem monarşi ile oligarşi arasında yer alır, dolayısıyla her iki siyasi sistemin de özelliklerini taşır. Başka bir deyişle, onur sistemi iyi ve kötünün bir arada var olduğu bir tür siyasi sistemdir.

2) **Plütokrasi**

Zenginlik ve para hırısının ön plana alındığı, diğer bütün değerlerin bir yana terk edildiği böyle bir devlet modelinde, her şey para etrafında dönmeye başlar. Bunun sonucunda toplum servetine servet katma isteğiyle dolu, sürekli birbirlerini kıskanan ve birbirlerinden nefret eden insanlar yığını haline gelir. Oligarşi, ise ekonomik açıdan zengin bir azınlığın egemen olduğu bir ülkeyi ifade eder. Böyle bir ülkede yasalar da mülk miktarına göre çıkarılır ve daha az mülke sahip olanlar herhangi bir pozisyonda bulunamaz. Yöneticiler zenginliği sever, altın ve gümüşe göz diker, israf eder ve cimrilik ederler. Bu tipik bir oligarşinin özelliğidir.

3) **Demokrasi**

Halk meclisinin aldığı kararlarla yönetilen bu tür bir devlet, halkın sürekli değişen fikirleri ve kararları neticesinde her an büyük sarsıntılar geçirmeye mahkumdurlar. Platon demokrasiyle idare edilen Atina'nın böyle bir yönetim biçimini benimsemiş olmakla ne büyük zararlara uğradığının ne büyük kayıplar verdiğinin farkındadır. Bunun en büyük örneği de hocası Sokrates'in haksız yere mahkumiyeti ve infazıdır. Böyle bir düzende ikna etme kabiliyetleri sonsuz olan demagoglar, yani laf cambazları insanların telaşlı, düşüncesiz ve tutku dolu ruh hallerini bir araç olarak kullanıp toplumu istedikleri yöne rahatlıkla çevirebilirler.

Dolayısıyla aklın değil de heyecanların hâkim olduğu böyle bir yerde ne insanlar sağlıklı olur ne de devletin kendisi. Bu, sivil sistem olarak da bilinen, sıradan sivillerin iktidarda olduğu bir hükümet sistemidir. Dönemin şehir devletlerinde siviller çoğunluktadır. Dolayısıyla Platon'un demokrasi dediği şey, çoğunluğun iktidarda olduğu bir yönetim biçimidir. Dizginlenemeyen özgürlük arayışı demokrasinin bir özelliğidir ve çöküşünün nedenidir. Aşırı demokrasi olayları bir süs haline getirecek ve insanlar sivil liderlerin iktidarı elinde tuttuğu bir rejim olan sınırsız tiranlığa gidecektir. Bu aslında otoriter bir sistemdir. Sivil liderler ülkeyi yönetecek yetenek ve bilgiğe sahip değildir, bu yüzden her zaman güvencesiz konumlarından korkarlar. Yöneticiler kendi yaptıkları az işi çok, yanlış yaptıklarına ise onun doğru olduğuna halkı ikna etmeye çalışırlar. Bu durum ülke ekonomisini bozacağından, yönetimi devam ettirmek için halkı sömürmeye devam ederler ve sonunda halkın acı çekmesine, sosyal huzursuzluğa yol açarlar.

4) Tiranlık

Başta bir zorba hükümdarın bulunduğu bu devlet düzeni halkının hem zihnini hem de bedenini köleleştireceğinden en kötü devlet modelidir. Adil bir şehir devleti kurmak için Platon, filozof kralın bilgi ve bilgeliğin kamunun akıl hocası olmasını ve diğer tabakaları eğitime ve onlara rehberlik etme sorumluluğunu üstlenmesini önermiştir. Platon, olgunluk dönemi eseri olan “Yasalar” da gerçekçi ve uygulanabilir bir devlet anlayışına doğru ilerlediği söylenebilir. Platon, istikrarlı bir sistem kurmak için devletin hukuk sisteminin sağlam olması gerektiğine inanır. Yasanın efendi, yöneticinin ise sadece yasanın bir hizmetkârı olduğunu söylemiştir. Düşünür, sıkı bir düşünce kontrolünü savunmuştur. Zenginlik ve onur alanında ölçülülük ilkesini savunmuştur. Platon'un ideal krallık tasvirinde, yönetimin önemini her zaman vurguladığını görebiliriz. Ülkenin genel çıkarlarının en yüksek çıkarlar olduğunu, kişisel değerlerin ise görece daha geri çıkarlar olduğunu vurgulamıştır. Hem yöneten hem de yönetilen sadece kendi çıkarları için değil, tüm ülkeye hizmet etmelidir. Bir yönetici sadece bir sınıf için değil, bir bütün olarak ülkeyi mutlu etmeye çalışan gerçek bir yönetici olmalıdır (Cevizci, 2014, s.164).

Sonuç

Platon'un devlet anlayışı ve ahlak felsefesini ele aldığımız bu makalede düşünürün varlık, bilgi, ahlak, siyaset, eğitim, sanat ve kozmolojinin bir bütün olduğu gördük. Platon, erdem temelli mutlulukçu ahlak anlayışını savunur. Bu anlayışa göre mutluluk (ahlaki düşünce ve davranışın en yüksek amacıdır. İnsan davranışına yön veren ahlaki erdemler insanı mutluluğa ulaştıracak eğilimler ya da becerilerdir. Platon, *Devlet'te* mutluluğu hem ahlaki hem de entelektüel anlamda bir mükemmellik durumu olarak ele alır. Ruh, yüksek bilginin peşinden

koşmalı, bedeninin zevklerinden uzak durmalı, ideal toplumu inşa etmeye çalışmalı, bireysel istekleri toplumsal iyiye tabi kılmalıdır. Platon, ideaları tüm iyiliğin aşkın ilkesi olarak kabul eder. İdealar, insani değerlerle sınırlı olmayıp doğanın tamamını kapsamaktadır. Platon diyaloglarında insani meseleler ile kozmik uyum arasında benzerlik olduğuna inanır. Platon'a göre erdemler birdir ve hepsi bir bütünün parçalarıdır. Bilgi bütün erdemlerin anası yani bütün erdemlerin kaynağıdır. Akıl, yüce bir ışıktır ve onu hiçbir zaman tutkular ya da şehvi istekler dizginleyemez. Düşünür açısından bilgi daima ahlakın temeli olarak görülmüştür. Bunun nedeni bilgi iyi ideasının bilgisidir. Bilmek, yüce olanı, değişmez olanı, ölümsüz olanı, sonsuz olanı bilmektir. İnsan ancak böylesi bir bilgiye sahip olduğunda, doğru düşünebilir, doğru davranabilir, doğruyu görebilir. Düşünürü göre içinde yaşadığımız dünya idealar aleminin basit bir kopyası, hakikatin basit bir temsilidir. Bu dünyaya ait hiçbir şey bilgi adını almaya layık değildir. Bilgi, ideanın bilgisidir. Ahlak da benzer şekilde iyi ideasına uygun davranma, daima iyi davranış ortaya koymadır. Platon, temel erdemleri: bilgelik, cesaret, ölçülülük ve adalet olarak tespit eder. Düşünürü göre ölçülülük, öfke sakinliği ve kendini bilme gibi insani açıdan çok önemli iki karakter erdemi içermektedir. Düşünür, insan ruhunu üç parçalı olarak tasavvur eder. Bu parçalardan biri şehvi arzuların peşinde koşan, ikinci parça ise öfke, hiddet, tutku, hırs, şan, şeref, gurur gibi özellikleri bünyesinde barındıran heyecan kısmı, üçüncüsü ise akıl kısmıdır. İnsan akli arabacı yapmalı, sağ tarafa şehvet atını, sol tarafa heyecan atını koşmalı, aklın idaresinde erdemli ve uyumlu bir hayat yaşamalıdır. Platon'un gerek insan ruhunda gerekse devlet düzeninde aradığı en önemli unsur adalettir. Devlet adlı diyalogu baştan sona adaleti sorgular. İdeal devlet, adaletin en iyi şekilde tahsis edildiği, herkesin hak ettiğini aldığı devlettir. Platon'a göre adalet, doğru anlaşıldığı takdirde, kentteki herhangi bir hizbin özel çıkarına değil, tüm topluluğun ortak iyiliğine ve herkesin yararınadır. Şehre birlik duygusu sağlar ve insanlar arasında güven tahsis eder. Adaletsizlik iç savaşa, nefrete ve kavgaya neden olur. Adalet, dostluk ve ortak amaç duygusu geliştirir. Platon'a göre toplumda bireylerin menfaatleri sürekli çatışacak, herkes kendi bencil isteklerini elde etmek için uğraşacaktır. Böylesi bir yozlaşmaya engel olabilmek için adalet ilkesini daima göz önünde bulundurmalı ve toplumu laf ebelerinin elinden kurtarıp, menfaatini değil de hakikati bilme arzusu ile yanıp tutuşan bilgeyi kral yapmalıdır. İdeal devletin işleyebilmesinin temel şartı vatandaşların sıkı ve sağlam bir eğitimden geçmeleri gerekmektedir. Platon, özgürlüğe önem veren bir filozoftur. Fakat demokrasiyi ideal devletin yönetimi açısından uygun bulmaz. Filozofa göre halk ruhun şehvet kısmına karşılık gelir. Tek istediği maddi menfaat ve bedensel hazlardır. Bu insanlara devlet teslim edildiğinde yapacakları ilk iş toplumun hakkını şahsi menfaatleri için kullanmak

olacaktır. Oysa filozof akli temsil eder. Basit şehvi isteklerin peşinden koşmaz ve ün, şan gibi aldatici heveslere kapılmaz. Platon'a göre bilgelik halk oyu ile değil, uzun ve yorucu eğitimler sonucunda elde edilen yüksek bir merhaledir. Toplumunu yönetmeye layık olan da bu hakikat bilgisi ile donanmış insandır. Tüm düşüncesi şahsi menfaati olan halktan bir kimseye seçme hakkı verildiğinde doğru, adil ve bilge bir insanı değil, kendine menfaati dokunacak bir kimseyi seçer. Bu nedenle Platon, demokrasiyi bir lafazanlar rejimi olarak görür. Filozof-kralın yönettiği ülkede barış hakimdir. Çünkü barış insan doğasına uygundur. Oysa cahillerin yönettiği toplumlarda sürekli bir savaş söz konusudur.

Kaynaklar

Cevizci, A. (2016). *Ahlak Felsefesi*. Say Yayınları.

Cevizci, A. (2016). *İlkçağ Felsefesi Tarihi*. Say Yayınları.

Cevizci, A. (2014). *Platon*. Say Yayınları.

Dürüşken, Ç. (2020). *Antikçağ Felsefesi, Homeros'tan Augustinus'a Bir Düşünce Serüveni*. Alfa Yayınları.

Platon. (1999). *Devlet*. (Çev. S. Eyuboğlu, M. Ali Cimcoz). Türkiye İş Bankası Yayınları.

Platon (2014). *Diyaloglar*. (Çev. T. Aktürel). Remzi Kitabevi.

Platon. (1997). *Theaitetos*. (Çev. M. Gökberk). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Platon. (2014). *Toplu Diyaloglar*. (Çev. S. Hilav). Yargı Yayınları.

Platon (1994). *Yasalar*. (Çev. S. Babür, C. Şentuna). Kabalcı Yayınları.